

וכאשר תיארתני לעצמי ענינים אלו, נחלצתי לכתוב
החבור שיזמתי. **וכונתי בחבור זה לפרש את המשנה**
כפי שנתפרשה בתלמוד, ולהביא רק את הפירושים
הנכונים, ולהשמיט את הפירושים שנדחו בתלמוד,
ואכתוב הטעמים שמחמתן נקבע אותו דבר, והטעמים
שבגללן נפלה מחלוקת בין החולקים בקצת מחלוקות,
וכדעת מי ההלכה, כמו שנתבאר בתלמוד.

תפלת הערב אין לה קבע:

מאי אין לה קבע?

אילימא דאי בעי מצלי כוליה ליליא - ליתני תפלת הערב כל הלילה!

אלא מאי אין לה קבע - כמאן דאמר תפלת ערבית רשות.

אין לה קבע. פירוש אין לה זמן בפני עצמו אלא זמנה בזמן שאין יכולין להתפלל שאר תפלות דהיינו בין מנחה לשחרית.

שלשה מעין העולם הבא, אלו הן: שבת, שמש, ותשמיש.

תשמיש דמאי?

אילימא תשמיש המטה - הא מכחש כחיש!

אלא: תשמיש נקבים.

הרב רפאל ברדוגו (שרביט הזהב, כרך א, עמ' נג)

נראה שאין זה אלא דחייא בעלמא, ועיקר הפירוש תשמיש ממש, והגם

דמיכחש כחיש, סוף סוף יש בו תענוג רב על כל תענוגי העולם... **ולקוצר**

דעתי אין שום ספק דפירוש הברייתא הוא תשמיש ממש, כפשט תשמיש

בכל מקום... אחר זמן רב שכתבתי הפירוש של תשמיש שהוא כפשוטו,

אינה ה' לידי ספר קדמון כתב משם החסיד מהר"ר שלמה אלקבץ זלה"ה,

שפירש כן ולא בפירוש איתמר אלא מכללא... ושנייחס להרב הנזכר שלא

ראה מסקנא דש"ס, חסרון גדול הוא לרב כמוהו חלילה, אלא ברור כמ"ש.

שנים אוחזין בטלית, **זה אומר: אני מצאתיה, וזה אומר: אני מצאתיה. זה אומר: כולה שלי, וזה אומר: כולה שלי.** זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, ויחלוקו (...)

למה לי למתנא **זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה, זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי?** ליתני חדא! (...)

אמר רב פפא ואיתימא רב שימי בר אשי, ואמרי לה כדי: **רישא במציאה, וסיפא במקח וממכר.** וצריכא (...)

תפארת ישראל

והגאון מהו' מנשה איליער זצוק"ל אמר, **דכולה מתני' בבא חדא היא,** דרך במציאה איירי כלהו, וה"ק זה אומר אני מצאתיה וכו' אז כך הוא הדין, אם זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי. זה ישבע וכו', ואם זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי זה ישבע וכו'. ודפח"ח, **אבל אין זה כשיטתן בש"ס,** דבש"ס אמרי' דטענה דכולה שלי מיירי במו"מ [ועי' רתיו"ט נזיר פ"ה מ"ה].

משנה. כיצד מזמנין בשלשה אומר נברך בשלשה והוא אומר
ברכו בעשרה אומר נברך אלהינו בעשרה והוא אומר ברכו **אחד**
עשרה ואחד עשרה רבוא

במאה הוא אומר נברך ה' אלהינו ... **באלף הוא אומר** נברך לה'
אלהינו אלהי ישראל ... **ברבוא אומר** נברך לה' אלהינו אלהי
ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו ...

הא גופא קשיא אמרת **אחד עשרה ואחד עשרה רבוא** אלמא כי
הדדי נינהו והדר קתני **במאה אומר באלף אומר ברבוא אומר**
אמר רב יוסף לא קשיא **הא רבי יוסי הגלילי** **הא רבי עקיבא**
דתנן רבי יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל הם מברכין ...

הא גופא קשיא אמרת **אחד עשרה ואחד עשרה רבוא** אלמא כי הדדי
נינהו והדר קתני **במאה אומר באלף אומר ברבוא אומר**
אמר רב יוסף לא קשיא **הא רבי יוסי הגלילי הא רבי עקיבא** דתנן רבי
יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל הם מברכין ...

הגר"א (שנות אליהו)

אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. פירוש אחד עשרה ואחד עשרה רבוא
אמרין בשם. אך החילוק הוא במאה אומר כו' באלף אומר כו' ברבוא
אומר כו':

רש"ש

במשנה אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. בשנ"א פי' דר"ל דשויים לענין זה
דמזמנין בשם רק החילוק הוא במאה כו'. **לכאורה פי' נגד הגמרא** דמוקי
הא ריה"ג הא ר"ע ועי' פ"ה דנזיר מ"ה בתוי"ט:

מאימתי אין קוצצין האילן בשבועית? (...)

ברטנורא

אין קוצצין את האילן בשבועית. **משום** דלאכלה אמר
רחמנא ולא להפסד. **ואני שמעתי** כיון דאפקרינהו
רחמנא לפירות אם יקצצם הוי גוזל את הרבים:

תיו"ט

אין קוצצין וכו'. **כתב הר"ב ואני שמעתי** כיון דאפקרינהו וכו'.
זהו פירוש הרמב"ם בפירושו ותמהני למה הכניס עצמו
לפרש טעם אחר ממה שאמרו בגמרא פרק מקום שנהגו דף
נב ע"ב לאכלה ולא להפסד.

אין קוצצין וכו'. **כתב הר"ב ואני שמעתי** כיון דאפקרינהו וכו'. **זהו פירוש הרמב"ם בפירושו ותמהני למה הכניס עצמו לפרש טעם אחר ממה שאמרו בגמרא** פרק מקום שנהגו דף נב ע"ב לאכלה ולא להפסד.

ואעפ"י שהתורה ניתנה להידרש בפנים מפנים שונים. ה"מ למדרש בעלמא אבל בפסקי דינין אין לנו אלא מה שאמרו חכמי הגמ' כי בלי ספק שעל פי הטעם משתנה הדין מאי דמדמינן ליה.

ובחיבורו פ"ה כתב ונאמר לכם לאכלה ולא להפסד. לכך נראה בעיני שהרמב"ם בפירושו לא נתכוין אלא לתת טעם על דרשה דלאכלה ולא להפסד ואמר שהוא מפני גזל הרבים ואין בין פירוש ראשון לפירוש שני כלום כמו שחשב הר"ב ששני טעמים הם.

מתני'. היו מהלכין בדרך ואחד בא כנגדן, אמר אחד מהן הריני
נזיר שזה פלוני, ואחד אמר הריני נזיר שאין זה פלוני (...)
ב"ה אומרים: אינו נזיר אלא מי שלא נתקיימו דבריו (...)

גמ'. מי שלא נתקיימו דבריו, אמאי הוי נזיר?

אמר רב יהודה, אימא: מי שנתקיימו דבריו.

אביי אמר: כגון דאמר אי נמי לאו פלוני הוא אהוי נזיר, ומאי

לא נתקיימו דבריו? לא נתקיימו דבריו הראשונים אלא דבריו

אחרונים.

מתני'. היו מהלכין בדרך ואחד בא כנגדן, אמר אחד מהן הריני
נזיר שזה פלוני, ואחד אמר הריני נזיר שאין זה פלוני (...)
ב"ה אומרים: אינו נזיר אלא מי שלא נתקיימו דבריו (...)

תוספות יום טוב (נזיר פ"ה מ"ה)

והרמב"ם כתב וז"ל מי שלא נתקיים מדבריו דבר שיצילו מן הנזירות
הוא המחייבו בנזירות לפיכך אם אמר הריני נזיר שזה פלוני אם
נתקיימו דבריו והרי הוא פלוני חל עליו הנזירות ואם אמר הריני נזיר
שאין זה פלוני ונמצא [שלא היה] אותו פלוני שלא נתקיימו דבריו כדי
שינצל מן הנזירות חל עליו הנזירות. והכוונה בודאי ממאמר מי שלא
נתקיימו דבריו הוא מה שאמרנו עכ"ל. ונתקיימו דבריו.

והרמב"ם כתב וז"ל מי שלא נתקיים מדבריו דבר שיצילו מן הנזירות הוא המחייבו בנזירות לפיכך אם אמר הריני נזיר שזה פלוני אם נתקיימו דבריו והרי הוא פלוני חל עליו הנזירות ואם אמר הריני נזיר שאין זה פלוני ונמצא [שלא היה] אותו פלוני שלא נתקיימו דבריו כדי שינצל מן הנזירות חל עליו הנזירות. והכוונה בודאי ממאמר מי שלא נתקיימו דבריו הוא מה שאמרנו עכ"ל. ונתקיימו דבריו.

אע"פ שבגמרא לא פירשו כן. הואיל לענין דינא לא נפקא מינה ולא מידי. הרשות נתונה לפרש. שאין אני רואה הפרש בין פירוש המשנה לפירוש המקרא שהרשות נתונה לפרש במקראות כאשר עינינו הרואות חבורי הפירושים שמימות הגמ'. אלא שצריך שלא יכריע ויפרש שום דין שיהא סותר דעת בעלי הגמ':

אע"פ שבגמרא לא פירשו כן. הואיל לענין דינא לא נפקא מינה ולא מידי. הרשות נתונה לפרש. שאין אני רואה הפרש בין פירוש המשנה לפירוש המקרא שהרשות נתונה לפרש במקראות כאשר עינינו הרואות חבורי הפירושים שמימות הגמ'. **אלא שצריך שלא יכריע ויפרש שום דין שיהא סותר דעת בעלי הגמ':**

הנצי"ב ("העמק שאלה" על שאלות דרב אחאי קכח)

(...) וא"כ למאי דחק רבינו עצמו לפרש רישא אליבא דר"י דלא כמשמעות המשנה כלל, אלא משום דדעת הרמב"ם לפסוק במבשל כר"י (...) מש"ה פי' סתמא דמשנתנו לאוקמי על ההלכה. וכיב"ז **דרך הגמרא לעקם פירוש המשנה כדי לאוקמי על הפסק** (...) וזהו דרך הרמב"ם בכ"מ לעקם פי' המשנה כדי לפרשה לפי הפסק.

מתני'. מי שהיה נשוי שלש נשים ומת, כתובתה של זו מנה ושל זו מאתים ושל זו שלש מאות, ואין שם אלא מנה - חולקין בשוה. היו שם מאתים, של מנה - נוטלת חמשים, של מאתים ושל שלש מאות - שלשה שלשה של זהב. היו שם שלש מאות, של מנה - נוטלת חמשים, ושל מאתים - מנה, ושל שלש מאות - ששה של זהב (...)

גמ'. של מנה נוטלת חמשים, תלתין ותלתא ותילתא הוא דאית לה! **אמר שמואל:** בכותבת בעלת מאתים לבעלת מנה, דין ודברים אין לי עמך במנה: אי הכי, אימא סיפא: של מאתים ושל שלש מאות - שלש שלש של זהב, תימא לה: הא סלקת נפשך מינה! משום דאמרה לה: מדין ודברים הוא דסליקי נפשאי. היו שם שלש מאות וכו'. של מאתים - מנה, שבעים וחמשה הוא דאית לה! **אמר שמואל:** בכותבת בעלת שלש מאות לבעלת מאתים ולבעלת מנה דין ודברים אין לי עמכם במנה. **רב יעקב מנהר פקוד משמיה דרבינא אמר:** רישא בשתי תפיסות, וסיפא בשתי תפיסות; רישא בשתי תפיסות - דנפלו שבעין וחמשה בחד זימנא, ומאה ועשרים וחמשה בחד זימנא, סיפא בשתי תפיסות - דנפלו שבעים וחמשה בחד זימנא, ומאתים ועשרים וחמשה בחד זימנא. **תניא: זו משנת רבי נתן; רבי אומר: אין אני רואה דבריו של רבי נתן באלו, אלא חולקות בשוה.**

דאמרה לה מדין ודברים הוא דסליקי כו'. לא איתפריש שפיר טעמא דהא מילתא:

תשובת רב סעדיה גאון (אוצה"ג, כתובות, עמ' 310)

וששאלתם: מי שהיה נשוי שלש נשים כתובתה של זו מנה ושל זו מאתים ושל זו שלש מאות כו'.

אף על פי שידעין אנו שהלכה כרבי ולא כר' נתן ואע"פ ששמואל מעמידה בכותבת זו לזו ולפצותה מדין ודברים וכי רב יעקב משמיה דרבינא מעמידה בשתי תפישות אעפ"כ מקום הניחו לנו גם אנו ויכולנו להעמידה בתנאי ב"ד על הממון הנמצא למת, כל אשה שהוא פחות מכתובתה לא תעדיף על שלפניה, ושהוא יתר על כתובתה תטול באשר הוא עד כדי כתובתה בשוה, והנשאר לפי חשבון. לפיכך: בהיות שם מנה, שהוא פחות מכתובת השניה והשלישית, לא יעדפו על כתובת הראשונה, ולכן יחלקו שלשתן בשוה; ובהיות שם מאתים, הראשונה נוטלת חמשים לפי שהוא יתר על כתובתה נוטלת שלשים ושלשה ושליש שהוא בשוה מן המנה האחד ומן המנה השני ששה עשר ושני שלישים שהוא שתותו לפי חשבון, ושלישית לא תעדיף על השנית אלא תטול כל אחת שבעים וחמשה; ובהיות שם שלש מאות, הרי אין פחות מהגדולה שבכתובות ולפיכך יטלו לפי חשבון, ראשונה חמשים ושניה מאה ושלישית מאה וחמשים.

דורכים במקום / ישראל לבקוביץ' (קישור למאמר)

הדבר המפתיע הוא שהמשנה מתארת שלושה אופנים של גודל העיזבון שנותר, ובכל אחד מהם היא מציעה שיטת חלוקה אחרת. התמיהה זועקת עד לב השמים.

ההסבר שהתלמוד הבבלי מעניק למשנה הזו קשה בעליל: הוא עורך בכל חלק מחלקי המשנה אוקימתות שונות, המפרקות את המשנה לגורמים ומנתקות כל קשר שהוא בין חלקיה. קשה למצוא היגיון כל שהוא בדברי התלמוד (למעט ההסבר שאין כאן אלא העמדת פנים של 'פירוש' כדי שהמשנה לא תסתור את ההלכה המקובלת. תירוץ מבית מדרשו של הגר"א שאומץ בהתלהבות על ידי פרשנים מודרניים). **עד היכן הדברים מגיעים אפשר לראות בדברי הרי"ף (נא ע"א), הכותב שהקדמונים ניסו להסביר את דברי הגמרא ולא עלתה להם כל עיקר, לפיכך הם החליטו להתעלם ממנה ולפסוק לפי שיקול הדעת! זו התבטאות נדירה ביותר, האומרת שהגאונים החליטו לחלוק על התלמוד מכיוון שלא עלה בידם להסביר את הסוגיה באופן המתקבל על הדעת.**

פרופ' ישראל אומן ומיכאל משלר פרסמו בשנת תשמ"ה מאמר באנגלית בכתב העת Economic Theory Journal of ובו הראו כיצד אפשר לפי נוסחה מתמטית מסוימת לחשוף את העיקרון המסתתר מאחורי שלושת הדינים במשנה שלכאורה אינם קשורים ואף סותרים זה לזה. בשנת תשנ"ט חזר אומן ופרסם מאמר בקובץ התורני 'מוריה' (גליון קכב), ובו כתב בעברית ובשפה פשוטה ומובנת את העיקרון שמצאו.

הרעיון של אומן אמור להיות משיב נפש לכל לומד: פתאום נחשף האור שבמשנה, בתוך הכאוס מתחבא סדר עקבי. אפשר אולי להתווכח אם יש היגיון מאחורי עיקרון זה או שאין כאן אלא היגיון מתמטי גרידא, ואז קשה לקבל את ההנחה שהתנא של המשנה אימץ אותו. אבל בכל אופן זו צריכה להיות המטרה, ואם לא בדרך שישראל אומן הסביר, אזי באופן אחר.

אומן, שכנראה מכיר באופן זה או אחר את צורת החשיבה החרדית, נזהר מאוד בניסוחיו (לפחות במאמרו שב'מוריה', שאותו קראתי), והשתדל להצניע ולטשטש ככל האפשר את העובדה שהוא מציע פירוש אלטרנטיבי שהתלמוד לא עמד עליו, ולא אף אחד מן הראשונים.

לפי צורת החשיבה התורנית אין מקום לפירוש כזה, והוא פסול מעיקרא באופן נחרץ, שהרי לא ייתכן שאנו מבינים מה שהגמרא לא הבינה. הוא השתדל בכל מאודו למצוא אילן להיתלות בו ולטעון שבעצם הוא רק מפרש איזו שיטה קדמונית.

אולם כל זה לא עזר לו ובקובץ 'בית אהרן וישראל' (גיליון קכז) נדפס מאמר קוצף מאת הרב שלום סגל, שתקף את אומן בביטויים חריפים והשתדל בכל מאודו להראות שההסבר של אומן אינו נכון. אומן ו'מוריה' אפילו לא זכו להיזכר שם בשמם, אלא "פרופ' המתחכם שהדפיס מאמר באיזה קובץ", שמא חלילה מישהו יציץ שם וישתה מים הרעים ונמצא הרב סגל מכשיל אותו בהרהורי כפירה ח"ו.

להנאת הקוראים נצטט חלק מהביטויים:

וראיתי באיזה קובץ נדפס שם מאמר מאיזה פרופ' המתחכם להעלות רעיון לפרש המשנה כפשוטה, דלא כהבנת חכמי התלמוד והראשונים... והוא על פי מה שמצא היגיון לצורת חלוקה זו, על פי "תיאוריה מתימטית מודרנית של תורת המשחקים"... והנה, באמת לזר ייחשב להתייחס לניסיון התחכמות לנטות מדרכי הגמרא בפירוש מתני' ולצעוד בדרכים שלא שערם רבותינו... מוזר לנסות למצוא איזה הגיון לצורת חלוקה כזו, המבוססת על תיאוריה מתימטית מודרנית, שכאילו נודעה רק לחכמי המשנה ונעלמה מחכמי התלמוד, ועל סמך זה לסטות מהבנת התלמוד בפירושא דמתניתין.

להנאת הקוראים נצטט חלק מהביטויים:

וראיתי באיזה קובץ נדפס שם מאמר מאיזה פרופ' המתחכם להעלות רעיון לפרש המשנה כפשוטה, דלא כהבנת חכמי התלמוד והראשונים... והוא על פי מה שמצא היגיון לצורת חלוקה זו, על פי "תיאוריה מתימטית מודרנית של תורת המשחקים"... והנה, באמת לזר ייחשב להתייחס לניסיון התחכמות לנטות מדרכי הגמרא בפירוש מתני' ולצעוד בדרכים שלא שערם רבותינו... מוזר לנסות למצוא איזה הגיון לצורת חלוקה כזו, המבוססת על תיאוריה מתימטית מודרנית, שכאילו נודעה רק לחכמי המשנה ונעלמה מחכמי התלמוד, ועל סמך זה לסטות מהבנת התלמוד בפירושא דמתניתין.

הרב סגל נתברר כמאופק מאוד ביחס ללשון החריפה שנקט כותב אחר,
הרב נתן פרלמן (גיליון קכט של קובץ 'בית אהרן וישראל', עמ' קכא),
שהרבה לחרף ולגדף את אומן על חטאו הגדול: הניסיון לפרש את המשנה
שלא כהבנת התלמוד. והנה מלשוננו הזהב:

מחא ליה אמוחא... לדברי הבא במשחק"ו [רמז לתורת המשחקים של
אומן]... שהאלקים עשה את האדם בסברא ישרה, והמה ביקשו חשבונות
רבים אשר לא יכילו המים ואין מים אלא תורה, במאטעמאטיקא(!)
ומשחקים אשר הם חושבנא בעלמא בלא עיון וסברא, להשוות בין השונים
אשר לא דמו זה לזה אלא כעוכלא לדנא.

ולבסוף בא הקטע המנצח:

על שהעז לפרש המשנה כנגד דברי הגמרא והראשונים והפוסקים, היפך דרכה של תורה האמיתית, שלא שערה אבותינו ורבותינו הקדושים אשר דבריהם בצמא אנו שותים, ולא עלתה על לבם.

לאחר זמן רב למדי שלח פרופ' אומן תגובה למערכת 'בית אהרן וישראל' ובה הצדיק את דרכו. התגובה כתובה בלשונות הכנעה והתבטלות שממש מקוממים את הקורא, אולם עם כל זאת מערכת הקובץ מצאה לנכון שלא לפרסם את תגובתו והוא נאלץ לפרסמה מעל גבי הקובץ התורני 'המעייין' (טבת תש"ע).

הוויכוח שהתנהל בין אומן ובין אותם כותבים חריפים הוא ארוך ומסובך, והרוצה ידרשנו מעל גבי הקבצים הנ"ל. אבל הנחת היסוד של אותם רבנים ברורה, והם מצהירים זאת בגלוי: לא ייתכן לפרש פירוש שלא נמצא בגמרא, חד וחלק. נותר רק להסביר מדוע אומן אינו צודק והפשט במשנה חייב להיות כפי שהבין אותו התלמוד.